

ГАБУДА А. С.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права та публічного
управління

(Заклад вищої освіти
«Університет Короля Данила»)

МЕЛЬНИКОВИЧ М. С.,

доктор філософії в галузі права,
заступник декана факультету суспільних
і прикладних наук, керівник відділу
Івет-менеджменту, доцент кафедри права
та публічного управління

(Заклад вищої освіти
«Університет Короля Данила»)

УДК 342.9.03

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.29>

ЕКСПЕРТ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ: ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ТА ФОРМИ ЗАЛУЧЕННЯ

З урахуванням сучасних умов розвитку правової держави та підвищення гарантій захисту прав людини, у статті звертається увага на необхідності подальшого удосконалення механізмів адміністративного судочинства України. Відзначається, що одним із важливих інструментів забезпечення якості судових рішень є експертна діяльність, яка дозволяє використовувати спеціалізовані знання у процесі прийняття судових рішень. Особливості ролі експерта в адміністративному судочинстві пов'язані із його процесуальним статусом та різноманітним форм залучення до розгляду справ, що визначають ефективність судового розгляду і, в результаті, впливають на реалізацію принципів законності, справедливості та захист прав громадян. Актуальність дослідження зумовлена потребою підвищення якості правового регулювання експертної діяльності та гармонізації практики її застосування в адміністративних судах. Окрім теоретичного осмислення правового статусу експерта, важливим є аналіз практичних аспектів його залучення до судочинства, визначення можливостей і проблем, які виникають у судовій практиці в процесі їх участі у вирішенні адміністративних справ. У праці, автор приходить до висновків, що на сьогодні адміністративне судочинство неможливо уявити без участі кваліфікованих експертів. Їх дослідження мають велике значення для прийняття судами об'єктивних та справедливих рішень. Констатується, що існуюче юридичне регулювання процесуального статусу експерта потребує уточнення та розширення. Виокремлено форми участі експерта в адміністративному процесі, а саме: надання експертного висновку, усні роз'яснення в суді, консультативна допомога. Також, для забезпечення більш якісної участі експертів у судових процесах, аргументовано необхідність їх належної професійної та психологічної підготовки, формування комунікативних та етичних навичок, що сприятиме підвищенню довіри до експертної діяльності та забезпеченню права на справедливий суд.

Ключові слова: адміністративний процес, публічно-правовий спір, учасник процесу, справа, експертна діяльність.

Gabuda A. S., Melnykovych M. S. Expert in the administrative justice of Ukraine: procedural status and forms of involvement

Considering the modern conditions for developing the rule of law and increasing guarantees for the protection of human rights, the article draws attention to the need for further improvement of administrative justice mechanisms in Ukraine. One of the important tools for ensuring the quality of judicial decisions is expert activity, which allows using specialized knowledge in the process of making judicial decisions. The peculiarities of the role of an expert in administrative justice are associated with his procedural status and the variety of forms of involvement in the consideration of cases, which determine the effectiveness of judicial proceedings and, as a result, affect the implementation of the principles of legality, justice, and protection of citizens' rights. The study's relevance is due to the need to improve the quality of legal regulation of expert activity and harmonize the practice of its application in administrative courts. In addition to the theoretical understanding of the legal status of an expert, it is important to analyze the practical aspects of his involvement in judicial proceedings to determine the opportunities and problems that arise in judicial practice in their participation in resolving administrative cases. In the work, the author concludes that today, administrative proceedings cannot be imagined without the participation of qualified experts. Their research is very important for courts to make objective and fair decisions. It is stated that the existing legal regulation of the procedural status of an expert needs clarification and expansion. Forms of expert participation in the administrative process are distinguished, namely providing an expert opinion, oral explanations in court, and advisory assistance. Also, to ensure better participation of experts in legal processes, the need for their proper professional and psychological training and the formation of communicative and ethical skills is argued, which will contribute to increasing trust in expert activities and ensuring the right to a fair trial.

Key words: *administrative process, public-legal dispute, process participant, case, expert activities.*

Вступ. Важливу роль в забезпеченні правосуддя у публічно-правовій сфері відіграє адміністративна юстиція, як наймолодша складова судової системи України. Комплексний та неупереджений аналіз справ, що розглядаються адміністративними судами, свідчить про високий рівень дотримання прав людини, законності та верховенства права в державі. Оскільки діяльність таких судів має свої особливості, вона вимагає застосування спеціальних науково-технічних знань, які дозволяють отримати відомості, необхідні для повноцінного та детального розгляду справи.

Сьогодні неможливо уявити адміністративне судочинство без залучення кваліфікованих експертів. Вагомість їх досліджень в процесі розгляду справ є беззаперечною. Адже, все стрімкіше розвиваються суспільні відносини у різних сферах життя, з'являються нові та видозмінюються діючі технології, що спричиняє і розширення кола експертних досліджень. Враховуючи зазначене, зростає потреба у подальших наукових дослідженнях у даній сфері, а це, у свою чергу, сприятиме подальшому вдосконаленню правового статусу експерта та реалізації результатів його дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські вчені-адміністративісти зробили значний внесок у дослідження судово-експертної діяльності та правового статусу експерта в адміністративному судочинстві. Серед них, особливо виділяються такі науковці: В. Авер'янов, О. Бандурка, Д. Бахрах, Ю. Битяк, П. Біленчук, В. Галуцько, І. Голосніченко, О. Джафарова, Т. Коломоєць, А. Комзюк, М. Корнієнко, Д. Лук'янець, Д. Приймаченко, О. Рябченко, О. Угровецький, В. Шепітько та інші. Велика увага приділялася вивченню

правового регулювання експертної діяльності, вимог до експертів, видів судових експертиз тощо. Однак, питання адміністративно-процесуального статусу експерта та форм його залучення до розгляду справи, залишилися малодослідженими.

Постановка завдання. Метою даної праці є аналіз прав та обов'язків експерта в адміністративному судочинстві України та визначення ефективних форм його залучення у процес, що сприятимуть підвищенню якості судового розгляду справи. Для досягнення поставленої мети необхідно розглянути законодавчі норми, проаналізувати доктринальні напрацювання з окресленої проблематики та визначити недоліки у застосуванні експертного висновку під час розв'язання публічного-правового спору.

Результати дослідження. Як відомо, експертна діяльність полягає у проведенні досліджень та наданні обґрунтованих висновків з питань, що потребують спеціальних знань. Експерти відіграють ключову роль у судових та адміністративних процесах, надаючи незалежні та науково обґрунтовані дані, що містять доказову інформацію. Це сприяє об'єктивності та справедливості судових рішень, допомагає уникати помилок і зловживань, підвищує довіру до правосуддя та публічного адміністрування. Також, експертна діяльність забезпечує надання кваліфікованих консультацій у різних галузях знань, від медицини до інженерії, що є важливим для прийняття правильних рішень у складних справах.

Можливість використання висновку експертизи як доказу в адміністративному судочинстві забезпечує виконання завдань адміністративного судочинства щодо справедливого, неупередженого та своєчасного вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [1, с. 98].

Для повноти дослідження процесуального статусу експерта, необхідно спершу розкрити його адміністративно-правову правосуб'єктність, що є матеріальною основою експертної діяльності.

Так, згідно ст. 10 Закону України «Про судову експертизу», судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань. Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності. До проведення судових експертиз (обстежень і досліджень), крім тих, що проводяться виключно державними спеціалізованими установами, можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності у порядку, передбаченому цим Законом [2].

На думку Р. Тополі, судовим експертом має бути фахівець у певній галузі знань, яка є затребуваною для потреб здійснення слідства та правосуддя, з вищою освітою, який пройшов відповідну підготовку, отримав кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності. Набуття правового статусу експерта здійснюється через інститут первинної атестації особи, яка відповідає зазначеним вимогам. Для державних установ таку атестацію здійснюють відповідні відомчі експертні комісії, для осіб які не є працівниками державних спеціалізованих експертних установ Центральна експертно-кваліфікаційна комісія при Міністерстві юстиції України [3, с. 181-182].

До подібного висновку, у своїй праці про вимоги до судового експерта як учасника адміністративного судочинства, приходять і інші дослідники [4, с. 65].

З наведеного випливає, що адміністративно-правова правосуб'єктність судового експерта стосується його ролі і функцій в системі судочинства та адміністративних процедур, які регулюються адміністративним правом. Це включає його права та обов'язки, кваліфікаційні вимоги, процедури призначення та звільнення з посади, а також інші аспекти, що визначають його можливості діяти як експерт в адміністративно-правовій сфері.

Процесуальний же статус експерта відноситься до його ролі та функцій в рамках конкретного судового процесу, які регулюються процесуальним правом. Це об'єднує його права та обов'язки під час участі в судовому процесі, процедури надання експертних висновків, порядок виклику до суду, а також вимоги до його компетентності та неупередженості під час проведення експертизи.

Таким чином, адміністративно-правова правосуб'єктність судового експерта створює загальні рамки та передумови для його професійної діяльності, тоді як процесуальний статус визначає специфічні права та обов'язки експерта в контексті конкретного судового розгляду. Обидва аспекти взаємодіють та доповнюють один одного, забезпечуючи належне функціонування експертної діяльності в юридичній системі.

Сучасне судочинство розглядає експертизу як один із потужних інструментів установлення істини в судових провадженнях. У свою чергу, використання висновків експерта зумовлює ступінь забезпечення законності рішення, захисту від можливих помилок: у доказуванні – отримання нових доказів, перевірка інших доказів, формування комплексів доказів; у тактичному плані – висунення та перевірка версій, моделювання механізму правопорушення. Саме тому в судових провадженнях постійно прогресивно збільшується роль спеціальних пізнань [5, с. 104].

В адміністративному судочинстві експерт виступає самостійним учасником процесу. Сприяючи здійсненню правосуддя, він є особою, яка виконує допоміжну роль у розгляді адміністративної справи, без юридичної заінтересованості у її результатах.

За приписами ст. 68 КАСУ, експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи. З цією метою, експерт наділяється наступними правами: ознайомлюватися з матеріалами справи; заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів і зразків, якщо експертиза призначена судом; викладати у висновку експерта виявлені в ході проведення експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання; бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження; заявляти клопотання про опитування учасників справи та свідків; на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних із проведенням експертизи і викликом до суду; відмовитися від надання висновку, якщо наданих на його запит матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків [6].

Наведена норма містить недолік, який пов'язаний із відсутністю серед зазначених прав, права експерта на безпеку, яка є важливим аспектом для забезпечення незалежності, об'єктивності та достовірності експертної діяльності. Її складовими можуть виступати фізична, правова та психологічна безпека. Фізична безпека полягає у забезпеченні захисту від можливих фізичних загроз, пов'язаних з професійною діяльністю. Правова безпека передбачає гарантії правового захисту експерта у разі виникнення правових конфліктів або оскаржень його висновків. І психологічна безпека – це підтримка психологічного стану експерта, запобігання професійному вигоранню та стресовим ситуаціям.

З огляду на зазначене, слід підтримати думку Р. Павлюк щодо доцільності доповнення ст. 68 КАС України пунктом 5-1 про забезпечення експерту безпеки за наявності відповідних підстав [7, с. 436].

Крім зазначених процесуальних прав, на експерта покладаються й обов'язки, а саме: дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання; з'явитися до суду за викликом суду та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи. Також, експерт не має права передоручати проведення експертизи іншій особі (ст. 68 КАСУ).

Відповідно до ст. 103 КАСУ, про призначення експертизи суд постановляє ухвалу, в якій зазначає підстави проведення експертизи, питання, з яких експерт має надати суду висновок, особу (осіб), якій (яким) доручено проведення експертизи, перелік матеріалів, що надаються для дослідження, та інші дані, які мають значення для проведення експертизи.

При призначенні експертизи судом експерт або експертна установа обирається сторонами за взаємною згодою, а якщо такої згоди не досягнуто у встановлений судом строк, експерта чи експертну установу визначає суд. З урахуванням обставин справи суд має право визначити експерта чи експертну установу самостійно. У разі необхідності може бути призначено декілька експертів для підготовки одного висновку (комісійна або комплексна експертиза) [6].

Також, Закон передбачає для учасників справи можливість самостійно замовляти висновок експерта та подавати його до суду (ст. 104 КАСУ).

Експертиза проводиться у судовому засіданні або поза межами суду, якщо це потрібно у зв'язку з характером досліджень, або якщо об'єкт досліджень неможливо доставити до суду, або якщо експертиза проводиться на замовлення учасника справи (ст. 106 КАСУ).

У доктрині, з цього приводу, теж сформувалась думка, яку слід підтримати, що експерта або експертну установу призначає суд, за згодою обох сторін. У випадку, якщо такої згоди не було досягнуто у встановлений строк, він сам призначає експерта або експертну установу. Варто зазначити, що в окремих випадках, адміністративний суд має право самостійно призначити експерта або експертну установу для проведення певної експертизи [8, с. 426].

Тлумачення змісту викладених приписів вказує на те, що судова експертиза є вагомим засобом, який сприяє реалізації адміністративним судом захисту порушених прав у публічно-правовій сфері. Експертний висновок, що є вагомим доказом при розгляді справи адміністративним судом, спрямований на ефективний, якісний, неупереджений і справедливий розгляд справи, що слугує одним з елементів у захисті осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Вочевидь, нині чинний Кодекс адміністративного судочинства України досить детально регламентує діяльність експерта в адміністративному судочинстві, визначаючи його права та обов'язки у цьому процесі. Однак зрозуміло, що питання кваліфікації експерта, його професіоналізм, психологічний стан, характеристика його попередньої професійної діяльності, повинні бути під пильним контролем суду, який надає оцінку висновку експерта [5, с. 107].

З'ясування обставин адміністративної справи та дослідження доказів, серед іншого, передбачає також дослідження висновку експерта. Такий висновок, за клопотанням учасника справи оголошується в судовому засіданні. Проте, суд має право за заявою учасників справи або з власної ініціативи викликати експерта для роз'яснення і доповнення висновку. З цією метою, учасники справи, а також суд можуть поставити експерту питання (ст. 221 КАСУ).

Необхідно відзначити, що допит експерта є процедурою, спрямованою на з'ясування обставин проведення експертного дослідження. Така необхідність виникає тоді, коли під час судового розгляду виникають сумніви щодо достовірності висновку. Показання експерта стають своєрідним доповненням до його висновку та мають на меті усунути усі припущення щодо помилковості чи недостовірності висновку. Експерт надає усні пояснення щодо проведеного дослідження, методів, які були використані, та обґрунтувань висновків. Він повинен бути здатним пояснити складні технічні або наукові терміни зрозумілою мовою, щоб суд і учасники процесу могли зрозуміти суть дослідження. Якщо необхідно, експерт може продемонструвати матеріальні докази, які були досліджені, або представити результати своїх досліджень у вигляді графіків, таблиць, фотографій тощо. Це допомагає візуалізувати дані та покращити розуміння їхньої значимості для справи. Сторони процесу можуть задавати питання щодо можливих альтернативних методів дослідження або інтерпретації даних. Це дозволяє виявити, чи були висновки експерта обґрунтованими та об'єктивними.

Проте, як показав огляд існуючих науково-практичних джерел, наявні відомості про тактичні аспекти цієї процесуальної дії є малоінформативними. Тому, існує потреба, на основі зібраного досвіду, з одного боку, у розробці рекомендацій для суду і сторін щодо тактики допиту експерта, а з іншого – для самого експерта, стосовно відстоювання своєї

позиції. Досвідні судові експерти чітко пояснюють свої висновки, використовуючи певну схему: вихідні дані, завдання, об'єкти дослідження, методи, результати та висновки. За цією схемою експерт полегшує суду оцінку свого висновку та уникне додаткових питань.

Примітно, що Європейська континентальна доктрина визначає правове становище експерта як помічника судді, а англо-американська – як свідка. Вітчизняне законодавство визнає експерта самостійним суб'єктом процесу, який має власний обсяг процесуальних прав та обов'язків, що відрізняють його від інших суб'єктів процесуальної діяльності. Специфічним є те, що експерт заздалегідь (а ргіогі) не має доказової інформації – він отримує її в ході спеціального дослідження за допомогою своїх спеціальних знань [9, с. 266].

Отже, виклик та допит експерта в адміністративному процесі дозволяє перевірити його висновок на наявність можливих помилок, які можуть слугувати підставою для визнання цього доказу неналежним, недостовірним чи недопустимим.

Висновки. Процесуальний статус експерта в адміністративному судочинстві достатньо чітко регламентований та підкріплений вітчизняними законодавчими механізмами, які забезпечують його незалежність, професіоналізм та відповідальність. Це сприяє підвищенню якості правосуддя та забезпечує справедливість у справах про публічно-правові спори. Процесуального статусу судовий експерт набуває, коли він призначається судом або залучається стороною, у зв'язку з чим наділяється правами та обов'язками.

Експерт є самостійним учасником процесу і виконує важливу роль у наданні спеціальних знань, які виходять за межі звичайних уявлень суддів, сторін та третіх осіб. Його висновки, обґрунтовані науковими дослідженнями та професійними знаннями, сприяють встановленню об'єктивної істини та ухваленню обґрунтованих рішень. Важливим також є готовність експерта до допиту, під час якого він надає пояснення, відповідає на питання суддів та учасників справи, обґрунтовує свої висновки та демонструє методи дослідження. Це включає не лише професійну підготовку, але й психологічну стійкість, етичні стандарти та навички комунікації. Успішний допит експерта забезпечує прозорість і зрозумілість експертних висновків, зменшує ризик помилок і підвищує довіру до судової системи, а також сприяє прийняттю справедливих і обґрунтованих рішень, забезпечуючи верховенство права.

Таким чином, участь експерта в адміністративному процесі є багатогранною і включає як подання спеціальних знань через висновки, так і активну участь у судових засіданнях для їх роз'яснення та надання відповідей на питання.

Список використаних джерел:

1. Луніна О. С., Шкабаро В.М. Експертиза в адміністративному судочинстві України. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «ПРАВО»*. 2023. № 1 (6). С. 97-103.
2. Про судову експертизу: Закон України 25 лютого 1994 р. № 4038-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.
3. Тополя Р. Підстави та порядок виникнення адміністративно-правової правосуб'єктності судового експерта. *Юридичний вісник*. 2024/1. С. 178-184. URL : http://yurvisnyk.in.ua/v1_2024/20.pdf
4. Савчук Р., Павлюк Р. Вимоги до судового експерта як учасника адміністративного судочинства. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Випуск 5 (46). С. 64-67.
5. Рувін О. Г., Бараненко Д. В. Діяльність експерта як особи, що сприяє адміністративному судочинству: місце та роль у процесі розгляду публічно-правового спору. *Міжвідомчий Науково-методичний збірник «Криміналістика і судова експертиза»*. 2024. Випуск 69. С. 102-109. URL : https://digest.kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2024/08/vypusk_69-102-109.pdf
6. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
7. Павлюк Р. Ю. Гарантії реалізації процесуальних прав експерта в адміністративному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2024. С. 434-436. URL : http://www.lsej.org.ua/1_2024/102.pdf

8. Тімашов В.О., Ковальова Д.С. Експертиза в адміністративному судочинстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4/2023. С. 426-429. URL : http://www.lsej.org.ua/4_2023/105.pdf

9. Юдіна І.В. Правовий статус експерта в адміністративному судочинстві України. Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір: матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 лютого 2023 р.). Київ, 2023. С. 266-268.

